

1.Ezan: Beş vakit farz namazın vaktinin girdiğini ilan etmek için minare veya yüksek bir yerde çeşitli makamlarda bir usûle bağlı kalınmaksızın, irticalen (doğaçlama) okunan Arapça sözlü forma “ezan” denmektedir. Bayram, terâvih gibi farz olmayan namazlar için ezan okunmadığı gibi cenaze namazı gibi farz olan bir namaz için de okunmaz. Ancak Cuma günü imam hutbeye çıkmadan önce “cuma iç ezanı” olarak beş vakit ezanın haricinde ayrı bir ezan daha okunur.

Ezanlar tek bir müezzin tarafından olunabileceği gibi birkaç müezzinin birincinin okuduğunu tekrar etmesi şeklinde de okunabilir. İki müezzinin farklı minarelerden ezan okumasına “çifte ezan” denirken, ikiden fazla müezzinin okumasına da “cumhur ezan” denebilir. Bu tür okuyuşlar, her müezzinin ezanı ilk okumaya başlayamın sözlerini ve makamını okuması şeklinde gerçekleştirilmektedir.

Ezan okuyacak kişinin, ezan okuyacak müzik kabiliyetinin yanında ezan okuma usûlünü bilmesi, ezan’ın tesiri ve amacı bakımından önemlidir. Ezanda hangi makam icra edilecekse o makamın seyrine göre sözleri icra edilmelidir. Genellikle ezanlar hangi makamda başlamışsa o makamda bitirilir. Ancak müezzinin yeteneği ve bilgisi ölçüsünde uygun olan başka makamlara geçerek de ezan bitirilebilir.

Ezan bendler halinde okunmaktadır. Bu bendler çoğu yerde tekrarlıdır. Baştaki “tekbir”ler dört tekrarlı iken diğer bendler ikişer defa tekrar edilir. Ancak son bend olan "tevhid" bendi bir defa okunarak ezan bitirilir. Ezan’a kısa melodilerle başlamp yavaş yavaş makamın seyrine göre güçlü ve tiz kara perdelerine doğru çıkılır. Sonlara doğru karar perdesine dönülerek ezan bitirilirken iki defa tekrarlanan bendlerin birinci okuyuşu soru, ikinci okuyuşu cevap niteliğinde olmasına dikkat edilmelidir. Ters veya başka bir uygulama yapıldığında başka bir bende geçme ihtiyacı hissedilebilir. Okuma ve söz düzeninde de atlamalara ve karışık okumalara imkan verebilir.

Ezan’ın sözleri şöyledir:

Allâhü ekber (dört defa)

Eşhedü en lâilâhe illellâh (iki defa)

Eşhedü enne muhammeden rasûlüllâh (iki defa)

Hayye ‘ale’s-salâh (iki defa)

Hayye ‘ale’l- felâh

Allâhü ekber (iki

defa)

Lâilâhe illellâh. (bir defa)

Bu metin, sabah ezamının dışında her zaman bu şekilde okunmaktadır. Sabah ezan’nda ise, son tekbirden önce “ essalâtü hayrun mine’n-nevm” sözü eklenir ve bu da iki defa okunur.

Ezanlar kesin bir kural olmasa bile genellikle vakitlere göre şu makamlarda okuna gelmiştir. Bu sadece bir gelenekten ibaret olup bir emre veya kurala bağlı değildir.

Sabah ezamı: Sabâ

Öğle ezanı: Rast, Hicaz

İkinci ezanı: Hicâz, Rast

Akşam ezanı: Eviç, Segâh

Yatsı ezanı: Uşşak, Beyâtî.

Bu makamların dışında Bestenigâr, Dügâh, Şevk ü Tarb, Sabâ Zemezme, Dilkeş-hâverân, Nevâ, Nihâvend, İsfahan ve Irak gibi makamlar ezanda kullanılmaktadır.

Cuma iç ezanı ise, müezzin tarafından mahfelde, ya minarede okunan vakit ezanının makamıyla veya imam hutbeye çıkarken okuduğu “İnnellâhe ve melâiketehû” ayetinin

makamıyla okunur. Bu ezan vakit ezandan gibi aynı sözlerle okunur. Ancak bu ezanın diğerleri gibi çok uzun okunmamasına dikkat edilmelidir.

2. Kâmet: Câmiçerisinde farz namazlardan önce bir müezzin tarafından ayağa kalkılarak okunan bir formdur. Bu da aslında ezandan farklı bir şey değildir. Sadece “hayye 'ale'l-felâh” bendinden sonra iki defa “kâkâmeti’s-salâh” bendi ilave edilerek okunur

Kamet, ezan gibi ağır okunmaz. Daha hızlıdır ve bu da doğaçlama olarak icra edilir. Vakit ezan'ı veya kâmetten önce müezzin tarafından okunan "İhlas Sûresi"nin makamında okunur.

3. Tesbih duası: Allah'ı selamlamak, O'nu yüceltmek, O'na şükretmek ve O'nun büyüklüğünü anmak maksadıyla okunan forma verilen addır. Ramazan'da ve mübarek addedilen gecelerde okunduğu gibi daha ziyade vakit namazlarından sonra okunmaktadır. Sözleri Arapça ve mensur olan bu form müezzinlerin yeteneği doğrultusunda doğaçlama olarak vaktin ezanının makamında veya herhangi bir makamda okunur. Tek müezzin tarafından icra edilebileceği birkaç müezzin tarafından da icra edilebilir. Müezzinlerin "mahfel" denen yerden icra etmeleri nedeniyle de "mahfel sürmesi" adıyla da anılır. Teşbih duası şu tertiple ve sözlerle icra edilir:

İmam, farz namazın selamını verdikten sonra müezzin Teşbih Duası'nın "Allâhümme ente's-selâmü ve minke's-selâm. Tebârahte yâ ze'l-celâli veT-ikrâm." kısmını okur. Bundan sonra, öğle akşam ve yatsı namazlarından sonra olduğu gibi sünnet vs. kılınacaksa onların kılınışına geçilir. Bu namazlar bittikten sonra müezzin " 'Alâ rasûlinâ Muhammedin salavât" kısmını seslice okur ve cemâat sessizce salavât getirir. Bazı yerlerde veya bazı durumlarda akşam namazının dışında müezzin veya müezzinler grubu melodisiz olarak "salât-ı müniciye"yi isterlerse okuyabilirler. Bundan sonra müezzin "SübhâneT-lâhi ve'l-hamdü lillâhi velâ ilâhe ille'l-lâhü ve'l-lâhü ekber. Yelâ havle velâ kuvvete illâ billâhiT-'aliyyiT-'azîm" kısmını icra eder. Ardından cemâat sessizce AyettiT-Kürsî'yi okur. Fakat bunu, müezzin de "eûzü-besmele" ile seslice okuyabilir. Bundan sonra bir müezzin teşbih duası'nın "Zü'l-celâli sübhânellâh" kısmını okur ve cemâat sessizce 33 defa "sübhânellâh" teşbihini tekrar ederler. Aynı müezzin veya varsa diğeri "züT-kemâliT-hamdü lillâh" kısmını okur ve cemâat sessizce 33 defa "elhamdü li'l-lâh", varsa yine başka bir müezzin de "zü'l-kudrati Allâhü ekber" kısmını, cemâat ise "Allâhü ekber" teşbihini yine 33 defa sessizce okurlar. Bazı durumlarda cemâatin yapmış olduğu teşbihleri, müezzin veya müezzinler birlik içerisinde sesli ve biraz da melodik olarak bir merasim havası içerisinde 33 defa tekrar edebilirler. Bundan sonra bir müezzin kalan "Lâ ilâhe ille'l-lâhü vahdehû lâ şerike leh. Lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve nüve 'alâ külli şey'in kadîr" kısmını okur. Bunların ardından bir müezzin veya müezzinler toplu olarak "Allâhümme'hsümâ fi zümratî's-sâlihîn" duasını veya "Ve mâ erselnâke illâ mihmeten liT-'âlemin" ayetini okuyup teşbih duasını bitirirler. Bundan sonra cemâat sessizce iuasmı yapar. Eğer istenirse müezzin dua kısmında da yüksek sesle ve melodi ile "âmîn.

âmin...” sözünü imam duasını bitirip ellerini yüzüne sürünceye kadar tekrar eder. Bundan sonra müezzin veya müezzinler, eğer akşam namazı değilse sesli ve molodik olarak “ve'l-hamdü li'l-lâli Rabbi'l-'alemin” derler ve imam bir “mihrâbiye” okur. Akşam namazında ise “el-fatihah” denilerek namaz bitirilir. Müezzinlerin teşbih duası esnasında, birlikte yaptıkları icralara “cumhur müezzinlik” adı verilmektedir.

Eğer vakit namazından cenaze namazı kılınacaksa teşbih duası’nın “Ayetü'l-Kürsi” kısmına kadar gelinir ve ondan sonra cemâate cenaze namazı kılınacağı duyurulmak maksadıyla “eûzü-besmele” ile birlikte ölümle ilgili bir ayetle teşbih duası sonlandırılır.

Bayram namazlarında ise teşbih duasının tamamı icra edilebileceği gibi “Ayetü'l-Kürsi” kısmına kadar okunup son dua cümlesi veya “eûzü-besmele” ile birlikte yukarıda yazılan ayet okunarak bitirilebilir.

Vakit namazlarında teşbih duası ile ilgili uygulama, bazı değişiklikler olsa da genellikle yukarıda anlatıldığı gibidir. Ancak bu uygulamanın dışında bir de farzlardan önce “kamet” okunmadan önce bazı câmîlerde üç defa “İhlas” süresi de okunmaktadır.

Teşbih duasının bir örneği “mahfel sürmesi” adıyla Şeyh Abdülganî Gülşenî tarafından Saba makamında ve Düyek usûlünde bestelenerek verilmiştir. Bu bestede “cumhur müezzinliği”nin de nerelerde yapılacağı gösterilmiştir.